

בבית המשפט העליון

רע"א 9215/10

בפני: כבוד המשנה לנשיאה א' ריבלין

המבקש: יצחק פלדמן

נגד

המשיבה: הפניקס חברה לביטוח בע"מ

בקשת רשות ערעור על פסק-דין של בית-המשפט המחוזי
 בחיפה מיום 11.11.10 בע"א 23420-01-10 [פורסם בנבו]
 שניתן על-ידי כבוד השופטת ח' הורוביץ

בשם המבקש: עו"ד טל שחר בלוך

בשם המשיבה: עו"ד אריה לויין

כתבי עת:

שחר ולר, "חובת הגילוי לאחר קרות", עלי משפט, ביכורים (תש"ס-תשס"א) 277

להחלטה במחוזי (07-09-2010): עא 23420-01-10 יצחק פלדמן נ' הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ
 שופטים: חני הורוביץ, עו"ד: טל שחר בלוך, לויין

לפסק-דין במחוזי (11-11-2010): עא 23420-01-10 יצחק פלדמן נ' הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ
 שופטים: חני הורוביץ, עו"ד: טל שחר בלוך, שלמה גוטמן

מיני-רציו:

* בימ"ש העליון נדרש לסעיף 25 לחוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981 שעניינו "מרמה בתביעת תגמולים" ופסק כי מבטחת, שהוכיחה כי מבוטח מסר עובדות כוזבות וכי כיזב ביודעין, אינה צריכה להוכיח גם את המניע של המבוטח במסירת המידע הכוזב.

* ביטוח – תגמולי ביטוח – מרמה בתביעת תגמולים

* ביטוח – ראיות – נטל ההוכחה

המבקש רשום כבעל רכב פולקסווגן גולף (להלן: הרכב). המשיבה היא חברת הביטוח (להלן: המבטחת) שביטחה את הרכב בפוליסת ביטוח מקיף. ביום 29.4.05 היה הרכב מעורב בתאונת דרכים וכתוצאה ממנה נהרס כליל. המבטחת סירבה לשלם למערער תגמולי ביטוח בגין נזקי הרכב, אף שקיבלה לידיה את שרידי הרכב ומכרה אותם. לפיכך הגיש המבקש כנגדה תביעת פיצויים. בימ"ש

השלום קבע כי המבטחת הוכיחה את קיומו של הפטור מתשלום תגמולי הביטוח. ערעור על פסק הדין נדחה ומכאן הבקשה למתן רשות ערעור.

בית המשפט העליון (המשנה לנשיאה א' ריבלין) דחה את הבקשה למתן רשות ערעור ופסק כי:

סעיף 25 לחוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981 (להלן: סעיף 25) שעניינו "מרמה בתביעת תגמולים" נועד להרתיע מבוטח מלמסור למבטח עובדות כוזבות או להעלים ממנו עובדות בנוגע למקרה הביטוח או בנוגע לחבות, בכוננת מרמה, באמצעות פטור מוחלט של המבטח מחובתו. סעיף 25 נועד לסייע למבטחת להתמודד עם בעיית הסיכון המוסרי הטמונה ביתרון המידע שיש למבוטח לאחר קרות מקרה הביטוח. הדיבור "בכוננת מרמה" כולל שלושה יסודות: מסירת עובדות בלתי נכונות או כוזבות; מודעות של המבוטח לאי הנכונות או לכזב של העובדות שנמסרו; כוונה להוציא כספים שלא כדין על יסוד העובדות הבלתי נכונות או הכוזבות.

במקרה זה נתקיימו שני היסודות הראשונים. אשר ליסוד השלישי, הוא זכה לשתי גישות פרשניות: האחת - די בהוכחת שני היסודות הראשונים כדי לבסס את כוונת המרמה; השנייה - כוונת המרמה היא יסוד נפשי, שיש להוכיחו בנפרד. דומה שיש להעדיף את הגישה השנייה, לפיה מקום בו הפרטים הכוזבים נמסרו ממניע שאינו קשור לתנאי חבות המבוטח לפי הפוליסה, לא יהיה מקום לפטור את המבטח.

הנטל להוכיח את יסודות סעיף 25 מוטל על המבטחת כמי שטוענת לפטור מאחריות ביטוחית. דרושות ראיות כבדות משקל להוכחת כוונת המרמה. עם זאת, מקום בו הוכיחה המבטחת את התקיימות היסוד הראשון והשני, יש לראות בה כמי שהוכיחה לכאורה את קיומה של כוונת המרמה. במקרה כזה, יעבור נטל הבאת הראיות למבוטח, שיצטרך להציג את המניע לכך שמסר פרטים כוזבים ולגלות את העובדות הנכונות. מקום בו גילה המבוטח את העובדות הנכונות, או שאלה התגלו במהלך המשפט, יקבע לפי עובדות אלה אם העובדות הכוזבות נמסרו בכוונה להוציא כספים מחברת הביטוח, או שמא הוצגו מתוך מניע שאין לו קשר לכוונת מרמה. לפיכך, המבטחת שהוכיחה כי המבוטח מסר עובדות כוזבות וכי כיזב ביודעין אינה צריכה להוכיח גם את המניע של המבוטח במסירת המידע הכוזב. בענייננו, משבחר המבקש שלא להציג את העובדות הנכונות ואת המניע למסירת העובדות הכוזבות, הרי שהמשיבה עמדה בנטל להוכיח את כוונת המרמה.

החלטה

1. המבקש רשום כבעלים של רכב פולקסווגן גולף (להלן: הרכב). המשיבה היא חברת הביטוח (להלן: המבטחת) שביטחה את הרכב בפוליסת ביטוח מקיף. ביום 29.4.05 היה הרכב מעורב בתאונת דרכים וכתוצאה ממנה נהרס כליל (total loss). המבטחת סירבה לשלם למערער תגמולי ביטוח בגין נזקי הרכב, אף שקיבלה לידיה את שרידי הרכב ומכרה אותם. לפיכך הגיש המבקש כנגדה תביעת פיצויים (התביעה הוגשה למעשה כתביעה שכנגד, אך המבטחת חזרה בה מתביעתה וזו אינה עומדת לדיון עוד).

2. בגלגולו הראשון של התיק דחה בית משפט השלום (כבוד השופט א' אליקים) את התביעה בקובעו כי המבקש אינו אמין וכי לא הוכח כי אירע מקרה הביטוח. בנסיבות אלה לא ראה בית משפט השלום טעם להידרש לטענות שהעלתה המבטחת בנוגע לתחולת סעיף 25 לחוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981 (להלן: [חוק חוזה ביטוח](#)).

המבקש ערער על פסק הדין לבית המשפט המחוזי וערעורו התקבל (ערעור זה יכונה להלן: הערעור הראשון). בית המשפט המחוזי (כבוד השופט י' ענחית) קבע כי הוכח שארעה תאונה המהווה מקרה ביטוח, ונפנה לדון בתנאים המנויים בסעיף 25 לחוק חוזה ביטוח, המקנים למבטחת פטור מתשלום תגמולים. בית המשפט עמד על כך שהנטל להוכחת יסודות סעיף 25 רובץ על המבטחת. לגופו של עניין הגיע בית המשפט למסקנה כי מאחר שבית משפט שלום כלל לא דן בתחולת סעיף 25 ולא קבע כל ממצא עובדתי בנדון, יש להחזיר אליו את התיק, על מנת שידון בסוגיה זו עד תום.

3. משהוחזר התיק לבית משפט השלום, הגיעו הצדדים להסכמה דיונית לפיה לא יובאו ראיות נוספות ולא יחקרו עדים, אלא בית המשפט יכריע במחלוקות על סמך המסמכים בתיק. בית משפט השלום (כבוד השופט א' אליקים) שב ובחן את הראיות שהובאו בפניו במסגרת ההליך הראשון וקבע כי לא ניתן לקבוע על פי הראיות מי נהג ברכב ומה היו נסיבות התאונה: "התובע [המבקש] – כך נקבע – לא רק שמסר עובדות כוזבות באשר לטענה כי נהג ברכב (קביעה שהפכה חלוטה לאור פסק דינו של בית המשפט המחוזי), הוא בחר ביחד עם העדים מטעמו לערפל את התמונה ולהסתיר את האמת לא רק מחברת הביטוח אלא גם מבית המשפט...". בית המשפט הדגיש כי בעקבות פסק דינו של בית המשפט המחוזי, עמדה למבקש האפשרות להביא ראיות ולהסביר מה היה המניע להתנהגותו, אלא שהמבקש בחר שלא לעשות כן. בסיכומו של דבר נקבע כי המבטחת הוכיחה את קיומו של הפטור מתשלום תגמולי הביטוח.

4. המבקש ערער על פסק הדין לבית המשפט המחוזי, אך ערעורו נדחה. בית המשפט (כבוד השופטת ח' הורוביץ) קבע, בפסק דין מקיף ומפורט, כי מקום בו הפרטים הכוזבים נמסרו על ידי מבוטח ממניע שאינו קשור לתנאי חבותו על פי הפוליסה, לא יהיה מקום לפטור את המבטחת. עם זאת, במקרה הנדון לא עמד המבקש על המניע שהביאו למסור הודעה כוזבת. לחברת הביטוח, כך נקבע, אין כלים באמתחתה לעמוד על מניע זה, ו"אין זה ראוי ואין זה סביר להטיל על המבטח את

החובה להוכיח מה היו מניעי המבוטח לשקר בשאלה מהותית לבחינת החבות". לאור האמור נקבע כי "מקום בו המבוטח איננו מסביר את מניעיו למסירת הפרטים הכוזבים, ניתן להסיק כי השקר נעשה בכוונה לרמות, כפי שקבע בית המשפט קמא". אשר על כן, הערעור נדחה. בשולי פסק דינו ציין בית המשפט כי הציע למבקש להחזיר את הדיון פעם נוספת לבית משפט השלום, על מנת לאפשר לו להבהיר מי נהג ברכב ולהסביר מה היו מניעיו במסירת המידע הכוזב לחברת הביטוח, אלא שהמבקש דחה את ההצעה.

5. המבקש אינו משלים עם פסק דינו של בית המשפט המחוזי ומכאן בקשת רשות הערעור שלפנינו. המבקש נסמך על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בערעור הראשון, בו נקבע, בין השאר, כי "הנטל להוכיח את שלושת היסודות המרכיבים את סעיף 25, מוטל על המשיבה. המשיבה לא הצליחה להוכיח את היסוד השלישי ובמצב דברים זה היה מקום לכאורה לקבל את הערעור". לשיטתו, משנקבע כי הנטל להוכחת יסוד הכוונה מוטל על המבטחת, ומשזו החליטה לוותר על הבאת ראיות לאחר שהתיק הוחזר לערכאה הדיונית – מן הדין היה לקבל את תביעתו במלואה. המבקש טוען לעניין זה כי ניהל את התיק בהסתמך על הקביעות האמורות שבפסק הדין החלוט שניתן בערעור הראשון. המבטחת מצידה סבורה כי אין מקום ליתן רשות ערעור. המבטחת מדגישה כי בעניינו של המבקש ניתנו כבר ארבעה פסקי דין, וטוענת כי בהתחשב בכך שהמבקש בחר שלא לנצל את ההזדמנות שניתנה לו – להראות מי נהג ברכב בעת התאונה ומה היה המניע למסירת המידע הכוזב – הרי שהיא עמדה בנטל המוטל עליה להוכיח את כוונת המרמה.

6. סעיף 25 [לחק חוזה ביטוח](#) שכותרתו "מרמה בתביעת תגמולים" קובע כי:

"הופרה חובה לפי סעיף 22 או לפי סעיף 23(ב), או שנעשה דבר כאמור בסעיף 24(ב), או שהמבוטח או המוטב מסרו למבטח עובדות כוזבות, או שהעלימו ממנו עובדות בנוגע למקרה הביטוח או בנוגע לחבות המבטח, והדבר נעשה בכוונת מרמה – פטור המבטח מחובתו".

הוראת הסעיף נועדה, בין השאר, להרתיע את המבוטח מלמסור למבטח עובדות כוזבות, או להעלים ממנו עובדות בנוגע למקרה הביטוח או בנוגע לחבות, בכוונת מרמה, באמצעות הסנקציה של פטור מוחלט של המבטח מחובתו ([רע"א](#)

[230/98](#) הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' נסרה ([פורסם בנבו], 19.5.1998). להלן: פרשת נסרה).

בבסיס סעיף 25 עומדת תפיסה שונה מזו העומדת ביסוד [חוק חוזה הביטוח](#): בעוד שהמבטחת נתפסת, בדרך כלל, כצד החזק בעסקת הביטוח, ועל כן מרבית ההסדרים בחוק נועדו להגן על המבוטח מפני כוחה העדיף של המבטחת, הרי שישנם מצבים הדורשים התערבות לטובת המבטחת דווקא, כשהמובחן שבהם הוא מקום בו התרחש מקרה הביטוח (ירון אליאס דיני ביטוח כרך ראשון (2002) 477. להלן: אליאס). לאחר קרות מקרה הביטוח, נהנה המבוטח מיתרון מידע על פני המבטחת. יתרון זה "עשוי להתבטא בעצם הידיעה אם אכן התרחש הפסד, בהכרת נסיבות ההתרחשות שלו, בידיעת שיעור הנזק המדויק שנגרם לו מההפסד, ובעובדה שהוא לומד על התרחשות מקרה הביטוח לפני המבטחת. במקרים מסוימים עלול המבוטח לנסות להסתיר מידע מהמבטחת. הוא יכול לטעון שנגרם לו הפסד מהתרחשות מקרה ביטוח שעה שמקרה ביטוח לא אירע כלל; הוא יכול להפריז בשיעור הנזק שנגרם לו; הוא יכול למסור מידע כוזב בדבר נסיבות התרחשות ההפסד כך שמאורע שאיננו מבוטח ייחשב למבוטח והוא יכול לייחס נזקים שאירעו בעבר לאירוע המדובר... זוהי בעיית סיכון מוסרי" (שחר [ולר](#) "חובת הגילוי לאחר קרות" מקרה הביטוח וחייב מבוטחים בפיצויים עונשיים בגין מרמת ביטוח" עלי משפט א (2000) 277, 278). סעיף 25 נועד, אפוא, לסייע למבטחת להתמודד עם בעיית הסיכון המוסרי האמורה. ההנחה היא שהסנקציה החמורה הקבועה בו – שלילה מוחלטת של זכות המבוטח לקבל תגמולי ביטוח במקרה בו תביעתו נגועה במרמה – תרתיע מפני מרמה או לפחות תהווה ענישה הולמת (שחר [ולר](#) [חוק חוזה הביטוח](#) תשמ"א-1981 כרך ראשון (2005) 542; להלן: ולר).

7. בפרשת נסרה הובהר כי הדיבור "בכוונת מרמה" כולל למעשה שלושה יסודות: מסירת עובדות בלתי נכונות או כוזבות; מודעות של המבוטח לאי הנכונות או לכוזב של העובדות שנמסרו; וכוונה להוציא כספים שלא כדין על יסוד העובדות הבלתי נכונות או הכוזבות (שס).

במקרה דנן לא היתה מחלוקת כי נתקיימו שני היסודות הראשונים והערכאות נדרשו לברר אם נתקיים גם היסוד השלישי. יסוד זה – לפיו התכוון המבוטח להוציא מן המבטח כספים במרמה ועל יסוד עובדות כוזבות – זכה לשתי גישות פרשניות בפסיקת הערכאות הראשונות, כפי שפורט בהרחבה בפסק דינה של השופטת הורוביץ.

לפי הגישה האחת, די בהוכחת שני היסודות הראשונים, לאמור: מסירת ידיעה כוזבת ומודעות של המבוטח לכזב שבה – כדי לבסס את כוונת המרמה. גישה זו נתמכת בשיקולים מוסריים כלליים ("מעילה בת עוולה לא תצמח זכות תביעה"), כמו גם שיקולים תועלתניים-חלוקתיים (מיגור התופעה הרווחת יחסית של מרמת ביטוח, שתוצאותיה מגולגלות בסופו של דבר על ציבור המבוטחים). לפי הגישה השנייה, המקלה עם המבוטח, כוונת המרמה היא יסוד נפשי, שיש להוכיחו בנפרד משני היסודות האחרים. בהתאם לכך, בטרם נשללת זכותו של מבוטח לתגמולים, יש לברר מה המניע העומד מאחורי הודעותיו הכוזבות, שכן ייתכנו מקרים בהם שיקול אחר, שאינו הונאת חברת ביטוח, עמד ביסוד ההודעות הכוזבות (כך למשל, הדגים השופט עמית בפסק דינו הנ"ל, מקרהו של מבוטח שמסר עובדה כוזבת לפיה היה נוכח במקום התאונה בעת התרחשותה, על מנת שלא לחשוף בפני אשתו את העובדה שבאותה עת שהה עם מאהבת במקום אחר). על פי גישה זו, מקום בו לולא גרסת השקר היה המבוטח זכאי ליהנות מתגמולים, יהיה זה בלתי צודק לפטור את המבוטח רק עקב כך.

8. בית המשפט המחוזי ציין, בצדק, כי שתי הגישות מעוררות קשיים: לפי הגישה הראשונה מאיינים אנו את היסוד השלישי הנזכר, ואילו לפי הגישה השנייה, נותנים אנו, במובן מסוים, יד למבוטח שמסר במודע מידע כוזב. עם זאת, בבחירה בין השתיים דומה כי יש להעדיף את הגישה השנייה, לפיה מקום בו הפרטים הכוזבים נמסרו ממניע שאינו קשור לתנאי חבות המבוטח על פי הפוליסה – לא יהיה מקום לפטור את המבוטח (ראו: ולר, בעמ' 551-550; אליאס, בעמ' 482).

9. במקרה דנן נתגלעה מחלוקת בין הצדדים בשאלת נטלי ההוכחה, ומן הראוי להעמיד הדברים על מכונם. אכן, הנטל להוכיח את שלושת יסודותיו של סעיף 25, לרבות כוונת המרמה, מוטל על המבטחת, כמי שטוענת לפטור מאחריות ביטוחית. מאחר שמדובר בהטלת "סטיגמה של ביצוע עבירה פלילית" ומאחר שמדובר בתוצאה קשה ומרחיקת לכת – של שלילת תגמולי הביטוח מהמבוטח – דרושות ראיות כבדות משקל להוכחת כוונת המרמה (ע"א 475/81 זיקרי נ' כלל חברה לביטוח, פ"ד מ(1) 589 (1986); אליאס, בעמ' 556). יחד עם זאת, מקום בו הוכיחה המבטחת את התקיימותם של היסוד הראשון והשני, לאמור: כי המבוטח מסר עובדות בלתי נכונות או כוזבות וכי הוא עשה כן ביודעין, ואין ידועות העבודות הנכונות לאשורן, הרי שיש לראות במבטחת כמי שהוכיחה לכאורה את קיומה של כוונת המרמה. במקרה כזה, יעבור נטל הבאת הראיות אל כתפי המבוטח, שיצטרך להציג את המניע לכך שמסר פרטים כוזבים

ולגלות את העובדות הנכונות. מקום בו גילה המבוטח את העובדות הנכונות, או שאלה התגלו במהלך המשפט – יקבע על פי עובדות אלה אם העובדות הכוזבות נמסרו מתוך כוונה להוציא כספים מחברת הביטוח, או שמא הוצגו מתוך מניע שאין לו קשר לכוונת מרמה כזו.

לפיכך, אין לקבל את טענת המבקש לפיה שומה על המבטחת – שהוכיחה כי המבוטח מסר עובדות כוזבות וכי כיזב ביודעין – להוכיח גם את המניע של המבוטח במסירת המידע הכוזב. המבוטח נהנה, כאמור, מפער המידע עליו עמדנו לעיל, הנובע מכך שהמידע על התרחשות מקרה הביטוח מצוי בידיעתו הבלעדית. לא יעלה על הדעת שמבוטח, היודע מה היתה כוונתו במסירת המידע הכוזב למבטחת, אך נמנע במכוון מלגלות את גרסתו, יקבל כיסוי ביטוחי רק משום שלא עלה בידי המבטחת להוכיח את המניע שלו.

10. במקרה זה, לא ידוע אם העובדות אותן ניסה המבקש להסתיר היו שוללות את הכיסוי הביטוחי: לא ידוע מי נהג ברכב במועד התאונה; אם רישיון הנהיגה של הנוהג היה בתוקף; אם התאונה נגרמה במתכוון; אם יש אחריות של צד שלישי לתאונה; וכיוצא באלה שאלות שהן מהותיות לבחינת החבות. עובדות אלה מצויות בידיעת המבקש, ומשבחר הוא שלא להציג את העובדות הנכונות ואת המניע למסירת העובדות הכוזבות – יש לאשר את קביעת הערכאות הקודמות לפיה עמדה המשיבה בנטל המוטל עליה להוכיח את כוונת המרמה.

לאור האמור, דין בקשת רשות הערעור להידחות. המבקש ישא בהוצאות המשיבה בסך 10,000 ש"ח.

ניתנה היום, ח' בניסן התשע"א (12.4.2011).

ה' א' ריבלין 9215/10-54678313

המשנה-לנשיאה

